

MŰEMLÉK- VÉDELEM

LVIII. évf.

2014

1. szám

Ára: 730 Ft

MŰEMLÉKVÉDELEM

A MAGYAR MŰEMLÉKVÉDELEM FOLYÓIRATA
LVIII.évf. 2014 1.szám

Alapította: Gerő László
Szerkesztőbizottság: Alföldy Gábor, Fülöp András, Granasztóiné Györffy Katalin, Győr Attila,
Lampert Rózsa, Lővei Pál, Sisa József

Főszerkesztő: Valter Ilona
Szerkesztő: Bardoly István
Szerkesztőség: Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ. 1014 Budapest, Táncsics M. u. 1.
Telefon: 225-4889, e-mail: istvan.bardoly@forsterkozpont.hu

Előfizetésben terjeszti az Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. Előfizetési díj 2014. évre: 4200,- Ft
Példányonként megvásárolható az ÉTK Kft. könyvesboltjában (1074 Budapest, Hársfa u. 21.) és bizományosoknál
(VERANO Kft. könyvesbolt; FUGA; TERC Kft.; Könyvmoly, Szolnok; Írók boltja). Egy szám ára: 730,- Ft

TARTALOM

<i>Nagy Levente: Kádár Zoltán és a pannoniai provinciák ókeresztény ábrázolásainak ikonográfiája</i>	1
<i>Knapp Éva: Egy rejtőzködő középkori templom és kolostor: Mesztegnyő</i>	15
<i>Fejérdy Tamás: Mostantól kezdve minden másképpen volt?</i>	31
<i>Lővei Pál: „Konzerválni és nem restaurálni” – a műemlékvédelem elvei, régebbi és újabb törekvései</i>	41
<i>Károlyi Zsuzsanna: Például: Regensburg. Interaktív világörökségi látogatóközpont a regensburgi sóházban</i>	51

RECENZÍÓ

<i>A szórvány emlékei. Szerk. Kollár Tibor. A szerkesztő munkatársai: Áment Gellért, Bardoly István. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2013. (Entz Géza)</i>	57
<i>Csányi Viktor – Sévity Lázárné – Vukoszavlyev Zorán: A Hódmezővásárhelyi ortodox közösség és templom rövid története. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2012. (Nagy Márta)</i>	62

Lektorálta: Hudák Krisztina, dr. Lővei Pál

A címlapon: Darlac, ev. templom. Gaylhoffer-Kovács Gábor felvétele, 2013

A hátsó borítón: Bajmóc, vár. Drahotusky Ferenc rajza, 1878. Forster Központ, Tervtár, ltsz. K 19

FORSTER
KÖZPONT

A Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ folyóirata
Felelős kiadó: Cselovszki Zoltán elnök
A folyóirat a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási
és Szolgáltatási Központ megbízásából
az Építészeti Tájékoztatói Központ Kft. gondozásában készül
Felelős vezető: Mohr László ügyvezető igazgató
Kiadói szerkesztő: Karácsony Tiborné kiadóvezető
1074 Budapest, Hársfa u. 21. Telefon: 342-7734, e-mail: e.karacsony@etkkft.hu
Tipográfia: WOW Stúdió Kft. Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft.
Azonosítási szám: 6/2014 INDEX: 25 585 ISSN: 0541-2439

Megjelenését támogatta:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

EGY REJTŐZKÖDŐ KÖZÉPKORI TEMPLOM ÉS KOLOSTOR: MESZTEGNYÓ

Dr. Gál József (1935–2013)
emlékének

Mesztegyő történetével az elmúlt évtizedekben többen foglalkoztak. Különbféle megközelítésből, eltérő célzattal átfogó művelődéstörténeti bemutatás¹ éppúgy készült a településről, mint egyetlen kérdéskört vizsgáló szaktanulmány.² A dolgozatokat újraolvasva megállapítható, hogy a település történetére vonatkozó feltárt ismeretanyag tekintélyes. Ugyanakkor – elsősorban a felmerült részproblémáknál – esetenként sajátos végkövetkeztetéseket eredményeztek az eddig áttekintett források, azok értelmezése, adaptálása és a rendszerint egymástól, a hivatkozásokat többszörösen egymáshoz átvett, részben torzult adatsorok, s a fantázia által sokszor önkéntelenül is tovább alakított hagyomány.

Közismert tény, hogy a helytörténeti kutatás során mennyire nehéz szétválasztani a hiteles adatokat (facta) és a legendás elemeket (dicta). Ennek oka egyrészt a minden összegyűjtött adatot közölni és hasznosítani kívánó szándék, másrészt a megközelítési módszerek esetlegességei, következtetlenségei, s nem utolsósorban a források tényanyagának és a „vélekedéseknek” a gyakori keveredése. Félreértésekhez vezet a legendákat tovább alakító „önkéntes” jóhiszeműség, mely nem csupán közli, és egymáshoz rendeli a feltárt adatokat, hanem – szinte akaratlanul – tovább értelmezi, és elképzelése szerint módosítja a feltárt vagy feltárni vélt adatokat.

Különösen érvényes ez a megállapítás akkor, ha a számba vehető források szórványosak és esetenként nehezen hozzáférhetőek. Mesztegyő esetében például feltételezésekre ad lehetőséget már az az egyszerűnek tűnő a kérdés is, hogy vajon milyen dokumentumokat tartalmazott a II. világháborúban elpusztult plébániai irattár? Volt-e folyamatosan vezetett historia domus, s ha volt, mióta vezették, tartalma kiterjedt-e a török hódoltság után újjáéledő település XVIII. századi történetére?

Ebben a tanulmányban célul tűztem ki egyetlen részprobléma, a mesztegyői középkori egyházi létesítmény(ek?) és a mai plébániatemplom, valamint a szekularizált kolostor viszonyának a lehetséges tisztázását. Régészeti feltárások hiányában egyedüli módszerként kínálkozott a fellelhető írott források teljességre törekvő összerendezése és értékelése.

KORÁBBAN SZÁMBAVETT FELTÉTELEZÉSEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Ha elfogadjuk, hogy az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékben a „Mezeeken” alakban megtalálható helységnév azonos a későbbi Mesztegyő elnevezéssel, ez a település első említése, s ekkor már „egyházás” helynek számít.³ Kniezsa István, aki a nyomtatásban megjelent oklevéltárak alapján az 1359–1514 közötti időszakból felsorolta a Mesztegyő helynév említéseit, legkorábbi adatként egy 1359. évi oklevélre hivatkozik, ahol a település neve Meztegnew.⁴ A *Magyar katolikus lexikon* több téves adatot közlő „Mesztegyő” címszava tudni véli – némi nagyvonalúsággal –, hogy 1332-ben a falu templomos hely, templomát Szent Miklós títulusra szentelték, ezt a törökök 1566-ban elpusztították, majd a plébániát 1740-ben [!] újra alapították, és a mai Nepomuki Szent János templomot 1778-ban [!] építették. A lexikon ugyanitt írja le a Szent Miklósról elnevezett domonkos kolostort 1476-ból Szerecsen György [!], a Nepomuki Szent János ferences kolostort és templomot gróf Hunyady Antal 1747. évi [!] alapításaként.⁵

A veszprémi egyházmegye segedi főesperességéhez tartozó középkori település történelmi emlékei legendás hírék. Amikor például a szóbeli hagyományt összegző Vörös János mesztegyői esperes-plébános 1928-ban nyilatkozott a *Somogyi Újságnak*, remélte, hogy az általa elmondottak („a tö-

rök által elpusztított Érsekapáti település és templomrom a falu határában” – Szent-egyházi-dülő, előkerült régiségek és emberi maradványok az úgynevezett Zárda-kertből, Klastrom-domb) felkeltik az „archaeológusok, kutatók figyelmét”.⁶ Ez, azóta is várat magára.

Takács J. Ince és Pfeiffer János évtizedeken át kéziratossá, majd 2001-ben nyomtatásban megjelent munkájukban megemlítik az 1476-ban Mesztegyő mezővárosban alapított domonkos kolostort. A ferencesek faluba telepítése kapcsán ugyanők azt írják, hogy „a megépített templomba és kolostorba 1747. január 15-én” iktatták be őket. Arról, hogy mi volt ez a „megépített templom és kolostor” keveset tudunk meg, mivel a munka egy későbbi helyén arról olvashattunk, hogy az építkezés 1747-ben kezdődött, és az alapkövet 1750. június 29-én tette le Padányi Bíró Márton.⁷

Horváth Alice a mesztegyői templomról és kolostorról készült, 1993-ban megjelent összegző leírásában a falu középkori templomának és kolostorának valamikori helyét nem határozta meg. A középkori és a XVIII. században újjáéledő falut úgy különböztette el, hogy az utóbbit szerinte „a régítől északra «két puskalövésnyire» építették fel”. Az építéstörténeti részben Horváth határozottan elkülönítette a mai templomot a középkoritól.⁸

Lángi József egy minden bizonnyal tévesen 1743. szeptember 14-ére datált canonica visitatio⁹ alapján Pfeiffer János kéziratára hivatkozva¹⁰ két romos templomot említ Mesztegyőn. Lángi – ugyancsak Pfeiffer egy másik munkájára hivatkozva¹¹ – a ferences templom és kolostor alapítása előtti időszakról (1712–1742) azt írja, hogy Mesztegyőn nincs önálló plébánia, a hívek lelkigondozója Vörös Gergely nős licenciátus, és a helybeliek „nem a településen kívül eső középkori templomot használták, hanem egy sövényfalú, sárral betapasztott, szentély és sekrestye nélküli oratóriumot a falu közepén. Udvarán fa harangláb állt”. Lángi a továbbiakban több forrásra is hivatkozik, amikor megemlíti a mariánus ferencesek 1747. január 15.-i mesztegyői birtokba iktatását, ami a Hunyady családtól kapott „romosan álló hajdani monostorba” és a középkori templomba történt. Utóbbi „az új templom felépültéig használták is”, s

ez véleménye szerint azonos az 1748. évi canonica visitatióban leírt „egyszerű berendezésű, szalmával fedett, régi templom”-mal.¹² Lángi megismétli, hogy a jelenlegi barokk templom alapkövét Padányi Bíró Márton tette le 1750. június 29-én,¹³ ugyanakkor nem tér ki az általa megemlített egyházi építmények közötti kapcsolatra.

G. Jáger Márta ismeretei szerint a Mesztegyő falu-monográfia megjelenése előtt „úgy másfél évtizeddel”, „amikor a falu előjárói elhatározták, hogy monográfiát jelenítenek meg a település történetéről, ásatásra ugyan nem került sor, de egy alapos határjárásra igen, amelynek dokumentációja és írott anyaga, azóta sajnálatos módon kézen-közön eltűnt.”¹⁴ A falu egyik polgármesterének, az említett határjáráson fémkereső műszerrel aktívan résztvevő Nemes Lászlónak a határjárásra történt szóbeli visszaemlékezése szerint¹⁵ különös figyelemmel keresték a régi egyházi építmények feltételezhető nyomait. Ezeket gondolatban a mai templomtól dél-nyugatra „két nyíllövésnyire” helyezték el, de nem találtak semmit sem.

G. Jáger Márta értelmezése szerint a XVIII. század első felében az „istentiszteleteket egy szentély és sekrestye nélküli, sövényből font, sárral tapasztott, szalmával fedett oratóriumban tartották, amely a falu közepén állott, a licenciátus házával egy fedél alatt. Udvarán fa harangláb volt, s abban egy egyszerű harang.”¹⁶ Jáger 1743. évi [!] feljegyzésekre hivatkozva két régebbi templomról ír: „egyik a helységen kívül, attól negyedóra járásnyira, romos állapotban, patrónusa ismeretlen. Talán ez állhatott a mai Sógátpuszta területén. A másik templom az előbbitől mintegy puskalövésre, teljesen ép állapotban, tető nélkül, falazott toronnyal és quadramba [!] (négyoszögbe) épült tágas, elhagyatott, de még helyreállítható kolostorral, melynek nincs tetőzete. Az *Emlékirat* szerint a nép Érsekapátinak nevezte.”¹⁷ Eszerint a településen és környékén a XVIII. század első felében, a ferences templom és kolostor felépítése előtt, egy oratorium és két használaton kívüli templom volt. A ferenceseket 1747. január 15-én Lenthly István veszprémi kanonok iktatta be „a kegyúri családtól [Hunyady] adományként kapott, romosan álló, egykori monostorba. A középkori templomot Nepomuki Szent János tiszteletére megáldotta, ezt használták az atyák egészen az új templom felépülté-

ig.¹⁸ Kérdéses, hogy ez a templom a korábban említettek közül vajon melyikkel azonosítható, vagy egy másik, illetve harmadik, középkori templomromra kell-e gondolni?¹⁹

Az egyházi építmények és a település földrajzi „elhelyezése” használt, „két puskalövésnyire” (Horváth Alice), „két nyíllövésnyire” (Nemes László) és „negyedóra járásnyira”, valamint „mintegy puskalövésre” (G. Jáger Márta) távolságjelzések eredetét keresve (és nem találva) igyekeztem fellelni és értelmezni az említett egyházi építmények létét és egymással való kapcsolatát a releváns forrásokban.²⁰

FORRÁSOK

A mesztegnyői egyházi építmény(ek)re vonatkozó különböző típusú források – bár bőségesnek nem mondhatók – eltérő műfajúak, kellően sokszínűek és véleményem szerint egyértelműek, egybehangzóak és pontosan értelmezhetőek. A latin és a magyar nyelvű oklevelek, jelentések (informatio, relatio), levelek (missiles), alapítólevél, protocollumok, canonica visitatiók, prédikáció, kérelem (instantia) és a már a XIX. század közepén hiányzó historia domus-t helyettesíteni kívánó „plébániai emlékirat” lehetőséget adott arra, hogy *Függelék*et állítsak össze. A tizenkét tételes függelék időrendben közli az egyházi építmény(ek)re vonatkozó, részben ismert, jelentős részben azonban ismeretlen latin és magyar nyelvű forrásokat, illetve azok vonatkozó részeit. A forrásközlésben összegyűjtött szövegek alapján viszonylag könnyen áttekinthető és egyértelműen értelmezhető a település középkori templomának sorsa és romlása, valamint az átépítések következtében kialakult mai arculata.

A KÖZÉPKORI TEMPLOM ÉS KOLOSTOR

A mesztegnyői középkori templomra egyetlen XV. századi oklevél kivonata áll a kutatás rendelkezésére (*Függelék* 1.). Az oklevelet Harsányi András az „igen hiányos” jelzéssel minősítette.²¹ Ez valószínűleg tévedés, hiszen nem maga az oklevél, hanem annak csupán a regesztája (kivonata, sűrítménye) maradt fenn a supplicatiós (kérelem) résszel, melyet Rómában elbíráltak, és bejegyeztek a *Regesta supplicacionum* című iratok közé. Ebben a hely földesura, Szentey György azt kérte a

pápától, hogy kolostort építtethessen az obszerváns domonkos szerzeteseknek a veszprémi egyházmegyében található Mesztegnyő mezővárosban („in opido Mezstegnew Vesprimiensis dioecesis”). E településen – a regeszta szerint – egy Szent Miklós tiszteletére szentelt plébániatemplom áll, melynek patrónusa a kérelmező („locus, in quo parochialis ecclesia sancti Nicolai dicti opidi, que de jure patronatus prefati comitis existit”), s ez a templom alkalmas a szerzetesi használatra. A kérelem lényege, hogy a már meglévő templomot, annak tartozékait és jövedelmét a pápa engedje jogilag összekapcsolni az itt megépítendő kolostorral, valamint járuljon hozzá, hogy a domonkosok közül egy szerzetes a településen lakók lelkigondozását, azaz plébánosi teendőket végezhesen, és kéri, hogy ez a kolostor is azokkal a kiváltságokkal bírjon, mint a többi. A kérést a pápa a záradék értelmében teljesítette („Fiat, ut petitur, sine preiudicio”).

A meglévő Szent Miklós-plébániatemplom mellett az obszerváns domonkos férfi kolostor (conventus) felépült. Ezt bizonyítja a magyarországi domonkos kolostorokat felsoroló, Rómában a rend központi levéltárában őrzött, 1573. évi magister generalis-i registratura-kötet bejegyzése.²²

A kolostor sorsát megpecsételte a török birodalom XVI. századi magyarországi terjeszkedése. G. Jáger Márta közölte annak a levélnek a Mesztegnyőre vonatkozó faksimile-részletét,²³ melyet Csáktornyaőről Zrínyi Miklós küldött 1558. március 22-én Nádasdy Tamás nádornak. Zrínyi a levélben felhívta a nádor figyelmét a török csapatok mozgására, s arra a feltételezésre, illetve szóbeszédre, hogy a törökök vagy Babócsát készülnek elfoglalni, vagy pedig a mesztegnyői kolostort megerősíteni („Monasterium Mezstegnew muniri”). Szigetvár eleste (1566) után a Balatontól délre fekvő területek fokozatosan váltak a törökök hódoltság részévé. Mesztegnyő meghódoltatására valószínűleg 1573 után kerülhetett sor,²⁴ s e folyamat végpontja 1600-ban Kanizsa török kézre jutása volt. Ekkor már Mesztegnyő is török fennhatóság alatt állhatott.²⁵

A XV–XVI. századból mindaddig nem került elő más adat Mesztegnyőn és/vagy a közvetlen környékén található, illetve egykor itt létezett egyéb középkori eredetű egyházi építmény(ek)ről.

FERENCES KOLOSTOR ALAPÍTÁSA MESZTEGNYŐN

A XVII. század negyvenes éveitől a Dél-Dunántúlon szórványban, török uralom alatt élő katolikus lakosságot legnagyobb részét a jezsuiták andocsi missziója látogatta és felügyelte (*Függelék 2.*). Jelentéseikben elsősorban a hívek ellátásának helyzetét rögzítették, s rendszerint nem tértek ki az egyházi építmények állapotára.

A mesztegnyői kolostor és templom XVIII. századi állapotáról hozzátvetőleges leírás olvasható a ferences kolostort alapító helyi földbirtokos Hunyady Antal 1744. október 13-án Ürményben kelt alapítólevelében (*Függelék 3.*). Hunyady egy, a saját birtokán, Mesztegnyőn romjaiban lévő „valamely” (cujusdam) monostort és templomot szeretne a mariánus ferencesek számára lakhatóvá tenni („domicilium, seu Conventum in ruderibus desolati cuiusdam Monasterij ibidem existentis”). A romos egyházi építményegyüttes eredetét Hunyady nem ismeri, ugyanakkor hangsúlyozottan ugyanott, ugyanazon (ibidem) a helyen kívánta megalapítani a kolostort.

Melyik lehetett ez az épület és hely? Mivel egyrészt semmiféle, ezzel a romos épületegyüttesrel összetéveszthető más egyéb romról (romokról) nem tesz említést az alapítólevelél, másrészt a Hunyady család által alapított ferences kolostor és templom azonos a ma is létező, átfunkcionalizált kolostorral és plébániatemplommal, az alapítólevelben említett épületmaradvány nem lehet más, mint az idők során romossá vált középkori Szent Miklós-templom és a hozzá épített domonkos kolostor. Ezt a tényt további források is megerősítik.

A ROMOS KÖZÉPKORI TEMPLOM ÉS DOMONKOS KOLOSTOR ÚJJÁÉPÍTÉSE

Ismeretes, hogy Hunyady-féle alapítást követően a ladiszlata és a mariánus ferencesek közötti nézeteltérés és pereskedés éveken át késleltette az alapító szándékának megvalósítását.²⁶ Végül az uralkodó, a veszprémi püspök és Somogy vármegye előljárósága teljes egyetértésével 1747. január 15-én valószínűleg meg a mariánus ferencesek tényleges bevezetése (introductio) Mesztegnyőre. Erről az eseményről első kézből Lenthly

(Lenthly) István²⁷ veszprémi kanonoktól szerzünk tudomást, aki jelentést (relatio) írt az általa irányított és lefolytatott liturgikus cselekményről (*Függelék 4.*). Az ünnepség liturgikus rendjéről, a jelenlevő vendégekről és a helybeliek részvételéről szóló jelentésben két, egymástól földrajzilag elkülönülő mesztegnyői egyházi helyszín említése található.

Az egyik a megalapított és a ferencesek által ekkor birtokba vett mariánus ferences templom és kolostor, mely azonos az ugyanott (éppen ott, inibi) levő régi, romos templommal és monostorral („inibi existentia Veteris Ecclesiae, et Monasterii Rudera ad manus traderem, inque Loco eo, nunc fatus Patres ad possessionem sua modalitate capiendam introducerem, statuerem, et stabilirem”). A másik a falu oratoriuma, ahonnan a körmenet elindult az ugyanazon faluban található, előbb leírt régi kolostor és templom felé („Igitur in praedicto Loco Mesztegnyő nuncupato constitutus, indicta praevie Processione Sacris indutus, sub Populi concentu ex Oratorio Pagensi processionaliter accipi vetus illud Monasterium, et Ecclesiam Pago adjacentia”).

Ezt az eseményt Lenthly István megörökítette az ünnepség alkalmából magyar nyelven elhangzott és még ugyanebben az évben a pozsonyi Royer nyomdában nyomtatásban megjelent prédikációjában (*Függelék 5.*) is. A *Nova plantatio eucharistica. Titkos értelmű fel-áldozott Plantálás [...]* című prédikáció címében a ferences kolostor helyét Lenthly így írja körül: „Mesztegnyőben az elpusztult mezőn álló ó Klastrom és Templom helyén” illetve „Mesztegnyői ó Templomban”. A prédikáció ebben a templomban hangzott el „Boldog Aszszony havának 15-dik napján 1747-dik Estendőben; s-ugyan akkor [Lenthly] élő nyelvvel azt ki is hirdette”.

A beszédben Lenthly többször visszatért a helyszín bemutatásához. Érzékletes bemutatásában megelevenedik a „haidan föl épült roppant nagy Templom, és Klastrom; Ime önnön magatok szemeitekkel láttyátok, miképpen [...] El-hányottattak ezen Mesztegnyői Templomnak, és Klastromnak falai, és mindenfelé hevernek a szent helynek kövei [...] A pitvariban mindenüt kívül, s-belől sűrű túske, veszsző nevelkedett mint az erdőben, vagy a hegyeken”. A Hunyady csa-

lád akaratóból „Ezen fönt álló darab falak, el-széllelt, s-hányatott kövek, már ez után bizonyosan Isten házává fordíthatnak, s-hivattatnak, hogy szünetlen tiszteltessék az Urnak szent neve,“ ugyanis Hunyady Antal „ki-irtatta a körüle, és benne nevelkedett tövisseket, és vesszőket, le-vágatta a sűrű erdőket, ki-tisztogattatta pitvarait, kerületit, czinteremit.“ A részletből nyilvánvaló, hogy a középkori „ó-templom“ közvetlen környezetében volt a falu temetője (cinterem). A patronus család távolabbi, a prédikációban megörökített célja, hogy a „szerzetes Atyáknak itten lakó helyet, s-klastromot maga elégséges költségével föl fogja építeni, készíteni, s-ékesíteni; ezen kívül, azon szerzetes Atyáknak tartásokra itten mindenekből elegendő, és szükséges örökös rendelést tenni nem csak gondolkodott, hanem maga pöcsélt levelével meg erősíteni-is méltóztatott“.

Több mint egy évvel az „új-fundatio“-s beszéd elhangzása után (1748. XI. 21.) a veszprémi püspök canonica visitatiót tartott Mesztegnynön (*Függelék* 6.). Az első kérdőpontok a templomra és az egyházi épületekre, azok eredetére vonatkoznak. A leírás egészen pontosan elkülönítette a helybeliek között élő legendát a valóságtól.

A legenda szerint („Dicunt“) valamikor a török idők előtt minoriták, pontosabban pálosok éltek Mesztegnynön, s a lakóhelyüket Érsekapátinak hívták („Dicunt condam Locum incoluisse Minoritas, verius Paulinos – quemadmodum a Paulinorum Religioso magna apud ipsos Auctoritatis accipi, qui etiam denominationem Mesztegnye, a Turcis, dum Plagae huic Dominarentur, impositam referebat, alios Ersek Apáti vocabitur“). Eszerint a középkori obszerváns domonkosokat a legendás szóbeszéd (dicta) ferencesekre és/vagy pálosokra²⁸ cserélte fel, a helyet pedig Érsekapátinak nevezte el. Maga a földrajzi hely azonban nem egy másik terület, a hely azonos az 1747-ben „ó-templom“-nak és kolostornak nevezett helyszínnel. A canonica visitációban nem olvasható sem távolságra utaló időjelzés, sem puska- vagy nyíllövésnyi térbeli eltérés az építményt földrajzi elhelyezkedését illetően.

A visitációs iratban a szóbeszédet követő, újabb pontban rögzített valóságos állapotleírás (facta) is egyetlen egyházi építményről szól, amely fölött a „Ius patronatus“ a

Hunyady család kezében van. Ők alapítottak²⁹ ugyanitt kolostort és templomot Nepomuki Szent János tiszteletére, a mariánus ferencesek részére („Ius Patronatus in Mesztegnye, habet I. Familia Hunyadiana, Quae raro moderna aetatis exemplo, praeterquam, quod Seraphicam S. Francisci Familiam huc Introductam, stabiliter Fundaverit et Dotaverit, grandem insuper Ecclesiam Honori S. Joannis Nepomuceni Dicendam peramplum cum Monasterio erigere molitur“). Az újonnan alapított egyházi létesítmény földrajzilag azonos („est hic“) a középkori romos domonkos épület-együttessel. A régi templom egy részét istentisztelet tartására már 1747–1748-ra alkalmassá tették („Est hic veteris Ecclesiae pars, in qua Divina eo usque peraguntur, donec nova, aemulum Profectionis accipiat“).

A visitatio következő kérdőpontjára adott válaszból megtudjuk, hogy ez a Lenty István által „ó-templom“-nak nevezett építmény egykori patrocíniuma ismeretlen. Az ó-templomot 1747-ben Lenty püspöki helynökként – a megfelelő püspöki és királyi engedélyek birtokában – áldotta meg Nepomuki Szent János tiszteletére, a ferencesek használatára („Veteris hujus Ecclesiae Titulus Patrociniij, qui nam fuerit; ignoratur. Sub tutela nunc S. Joannis Nepomuceni existit, Benedicta est Anno 1747mo, per Reverendum Dominum Stephanum Lenthy, Vicarium generalem, dum Filios Francisci, Gratiiosa ex commissione moderni Excellentissimi Praesulis, penes Regium suae Majestatis Sacratissimae Diploma, et supramemoratae Familiae Hunyadianae Literas Calationales“).

A további kérdőpontokra adott válaszok pontosan leírják a Mesztegnynön 1748-ban létezett egyházi létesítményeket. A már használhatóvá tett, egyetlen, Nepomuki Szent János³⁰ oltárral bíró ó-templom teteje ekkor szalmával fedett („tectum [...] stramineum“), amit – a tervek szerint – majd a további építkezés során fognak lecserélni. A használható templom-rész kialakításában a helybeli lakosok aktívan részt vettek („Tectum autem Ecclesiae est stramineum, cujus conservatio, donec Ecclesia novata parata fuerit. Colonis Mesztegnyensibus compete, munita intus et nitida servatur, Chorus autem, et Organum, necdum sunt,

Cathedra tamen, et subsellia Rusticano labore Constructa habentur. [...] Altare Unicum, est sub titulo, et veneratione S. Joannis Nepomuceni”).

A leírás kitér a temetőre is, mely – a középkori hagyománynak megfelelően – az előbbieken leírt templom körül található meg egy kereszttel együtt. Ezt a bekerítetlen temetőt a visitatio alkalmával megszentelték, azaz lehetővé tették további használatát („Est Coemeterium extra Ecclesiam, cum Crucifixo, nullo opere cinctum, et occasione visitationis, per me V. Archi Diaconum, benedictum”).

Az egyik következő kérdés a tornyokra és a harangokra vonatkozott („Quo ad Turres et Campanilia?”). A válasz szerint Mesztegyőn ekkor két harangtorony van. Az egyik a faluban – minden valószínűség szerint a helybeliek lelki gondozását végző mariánus ferencesek megérkezése előtt használt, korábban leírt (*Függelék 4.*), de ekkor már valószínűleg nem használt (és ezért itt meg sem említett) oratorium mellett, – a másik a ferencesek rezidenciája mellett. Mindkettő ormán kereszt látható („Primo. Est lignum Campanile existens in Pago, et Crux in culmine ejus, alterum autem Campanile, penes Residentiam, cujus pariter in Culmine crux visitur”).

Mindez – a korábbi tényekkel együtt – azt jelenti, hogy a falubeli oratórium használata a licenciatúsi szolgálattal együtt a ferencesek „bevezetése” (1747) után értelemszerűen megszűnt, a lelkigondozást a ferencesek végzik és az istentisztelet helye a részben felújított, egy felszentelt oltárral működő, immár mariánus ferences ó-templom.

A harangtornyokban lévő harangok leírása ugyanezt a következtetést erősíti meg. A falubeli harangtoronyban lévő harangot a falubeliek vásárolták, a másik a ferencesekhez tartozik, s mindkettőt megáldotta az új veszprémi püspök (Padányi Bíró Márton³¹ – „Ium sustinet Campanulam quadraginta librarum, sub nominibus B. M. Virginis et S. Gregorii Martyris, quam procurarunt suis sumptibus Coloni Mesztegyenienses, alterum sustinet Campanam nonaginta quinque librarum, sub nominibus B. V. Mariae et S. Antonii Paduani, hanc Patres Residentiae compararunt, ambas consecravit Excellentissimus modernus Praesul Wesprimiensis”).

A falu területén vagy határában a már leírtakon kívül egyéb egyházi építményről, vagy valamikori ilyen épületek romjáról nincs említés.

A falu egyetlen templomáról kialakított képet tovább árnyalja Padányi Bíró Márton veszprémi püspök két jelentése a Római Szentszékhöz egyházmegyéjéről (1752, 1757; *Függelék 7–8.*). Eszerint a segesdi archidiaconatus területén 1747-ben újra alapított mesztegyői parochia Nepomuki Szent János templomát szilárd, maradandó anyagból 1757-ben még folyamatosan építik („In Archi-Diaconatu aequo Anno 1747 instituto Següdsiensi [...] Parochiae neoelectae [...] in Mesztegyő ann. 1747 [...] In Archi-Diaconatu Següdsiensi funditus erectae [...] Ex solidis materialibus: [...] in Mesztegye, S. Joannis Nepomuceni M. actu erigitur [...]”).

A FERENCES TEMPLOM ÉS KOLOSTOR 1778-BAN

A következő canonica visitatio (1778. V. 28.) iratanyaga (*Függelék 9.*) szerint a templom és kolostorépitkezés befejeződött, s a templomban elkészült a ma is meglévő öt, szépen kidolgozott, elegáns és díszes oltár („Mesztegyensis Ecclesia est Conventualis Patrum Ordinis S: Francisci Provinciae Marianaе, horumque propria subit vices Parochialis, este e solidis materialibus erecta, benedicta, et honori S: Joannis Nep: Dedicata, sunt in ea altaria 5. lapidibus portatilibus bonis, neque ulla sui parte violatis instructa, quae sicut elegantia, et affabre elaborata sunt, ita omnibus requiasitis decore ornata. Fundata est ab Illustrissimo Domino L: B: Joannis Nep: Hunyadi”).

A plébánosi teendőket ekkor a ferences konvent előjárója, Krancsics Marcián látta el („Est tantum Administrator ex ordine Patrum Minorum S: Francisci Provinciae S: Mariae P. Martianus Krancsics pro tempore superior Conventus, qui per subalternos religiosos Parochiam administrat”). Az elkészült templomra és a templombelsőre vonatkozó visitatio-adatokat megerősíti a Szent Erzsébet oltár³² nagyméretű olajfestmény oltárképének jobb alsó sarkában máig olvasható felirat szövege „Step. Dorffmaister inve: et pinxit: 1772”.

A canonica visitatio a plébániatemplomként is használt ferences templomon és kolostoron kívül egyéb egyházi építményről vagy annak romjáról, illetve romjairól nem szól.

UTÓÉLET

A mariánus ferencesek II. József kori részleges feloszlatását³³ követően a kegyúr, báró Hunyady József kísérletet tett I. Ferenc királyhoz intézett kérelmével (Pozsony, 1796. december 4. *Függelék* 10.) a mesztegyői ferences konvent helyreállítására. A kérelem teljes szövegű másolatát egy Sylvester Schwarcz³⁴ mariánus ferences szerzetes (1757–1837) által összekötött kolligátum-kötet őrizte meg.³⁵ Bár a folyamodványnak nem lett eredménye,³⁶ ez a próbálkozás is érzékelteti a kegyúri család ragaszkodását Mesztegyőhöz, ami máig töretlen.³⁷

1790-től a mesztegyői ferences rendház temploma plébániatemplomként szolgált. Egy következő canonica visitatio (1815. IX. 21.) terjedelmes iratanyaga szerint (*Függelék* 11.) az épületegyüttesről már ekkor, alig több mint hatvan évvel a ferences rendház alapítása (1744) után nem tudták megmondani, hogy mikor épült („Ecclesia haec [...] in honorem S. Joannis Nepomuceni, erectae condam per Illustissimum L. B. Joannem Nepomucenum Hunyadi de Kéthely A[nn]o quo, non scitur, e solidis materialibus splendide exornata [...]”). A fiatal, 31 éves plébánosnak, Buday Jánosnak („Parochus est Joannes Buday in comitatu Soproniensi A[nn]o 1784. 3 Majj natus. Studia Philosophica partim Jaurini, partim Sabaria Theologica vero Wesprimii absolvit, ad clerum susceptus est anno 1805, in praesbiterum ordinatus anno 1809”) valószínűleg nem állt rendelkezésére sem historia domus, sem egyéb feljegyzés, amelyből tájékozódhatott volna. A mesztegyői mariánus levéltár anyagát ekkor már a provincia székhelyén, Pozsonyban őrizték.³⁸ A templom körüli cinteremről, a valószínűleg a középkor óta folyamatosan használt temetőről, ekkor már nem esett szó. Helyette megtudjuk, hogy a falu és a plébániához tartozó filiák egységesen – eleget téve a felvilágosodás kori uralkodói előírásoknak – a települések határain túl kijelölt

temetőbe temetkeznek („Caemeterium tam in Matre, quam in filialibus extra Possessionem situatur”).

A XIX. század első felében – a száz évvel korábbihoz hasonlóan – megismétlődött az egyházi építmény(ek)re vonatkozó legendaképződés. Koller József a *Mesztegyői Plebania Emlékirata* című kéziratában az 1850 körül hallott „szóbeszédet” a következőképpen rögzítette: „Mesztegyői helység a Tekintetes [...] Hunyady nemzetség birtoka volt. Vajjon a Mesztegyői Rom[ai] keresztény lakosoknak Templomok, vagy Imaházuk volt? feljegyezve nem találhatik. – Mesztegyő Dél nyugotti részén mi jelenleg sósági Pusztának nevezetik, düledékek ugyan személhetők, maradványi az egykori szentegyháznak,³⁹ mellről azonban a hagyomány csak annyit emlit meg, hogy valaha ott Édde helység állott! – Ugy szinte a mostani Templom északi részén, az ugy nevezett barát kert felső végén látható egy emelkedett domb, melly hányt föld és épület szerzekből áll, miről a mostan élő öregek csak annyit bizonyítanak, hogy annak közében hajdan temető volt.” (*Függelék* 12.)

Koller – bár igyekezett egykorú forrásokat, elsősorban a Hunyady uradalmi levéltár adatait használni – nem tudott meg közelebbit a templom XVIII. századi építéstörténetéről. A templom és a kolostor korábbi, középkorig visszanyúló sorsát nem ismerte, s ő már nem említette – mert nem is hallhatott róla – a legendás Érsekapátit, ahol egykor, a török idők előtt állítólag a ferences vagy pálos szerzetesek éltek. A korai, legendák kódébe vesző feltételezett egyházi építmények közötti nyíl- vagy puskalövésnyi távolságokról szóló elképzelés nála sem bukkan fel.

A vizsgálat végén összegezve elmondható, a mesztegyői Nepomuki Szent János plébániatemplom – a XVIII. század első felei ideiglenes, licenciátus által használt, valószínűleg nem tartós anyagból készült oratóriumon kívül – a település egyetlen tartós anyagból épült, a középkor óta kontinuos (folyamatos), többször átépített egyházi építménye. Ez az épületegyüttes foglalja, pontosabban foglalhatja magában – régészeti feltárás hiányában ma még ismeretlen módon – az 1476 előtti Szent Miklós plébániatemplom és az ehhez 1476 után hozzáépített domonkos kolostor maradványait is.⁴⁰

A templom teljes felújítása előtt – a templomhajó alatti kriptában és a padlástérben lévő II. világháborús törmelék eltávolítása után – érdemes, és mielőbb időszerű lenne módszeres falkutatást és régészeti feltárást végezni.⁴¹

FÜGGELÉK

Válogatás a témára vonatkozó legfontosabb forrásokból

1.

Georgius Sentey domonkos kolostort kíván alapítani Mesztegyőn

(Az eredeti oklevél római szentszéki regesztája pápai engedélyező záradékkal, 1476. augusztus 16. Regesta supplicationum, S. 748. fol. 277. t.)

Közölve: *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*. III.: 1416–1492. Budapest, 1902. 246.: Nr. 382.)

Beatissime pater, devotus sanctitatis vestre orator Georgius Sentey comes Mezstegnew ob singularem devotionis affectum, quem gerit ad ordinem fratrum predicatorum de observantia nuncupatorum, cupit in opido Mezstegnew Vesprimiensis dioecesis pro usu et habitatione ipsorum fratrum quamdam domum erigi, et quia locus, in quo parochialis ecclesia sancti Nicolai dicti opidi, que de jure patronatus prefati comitis existit et per rectorem seu capellanum ad me tum ... amovibilem regi consuevit, pro dicta domo erigenda aptus et conveniens est supplicat sanctitati vestre prefatus orator, quatenus ecclesiam predictam in domum pro usu ... eorumdem fratrum cum campana, campanili, orto erigere seu erigi mandare ac fructus ... prefate domui ... applicare necnon priori eiusdem domus ..., ut curam eorumdem parochianorum ... per unum ex fratribus ... exerceri facere possit, concedere ... et fratribus ..., ut ... privilegiis ..., quibus alie domus ... gaudent ..., gaudere ... possint ..., etiam concedere dignemini ... Fiat, ut petitur, sine preiudicio. F. ... Datum Rome apud sanctum Petrum, decimo septimo kalendas Septembris, anno sexto.

2.

Horváth János S. J. jelentése az andocsi misszióról, 1643. szeptember 2. – Informatio P. Joannis Horváth de missione Andochensi Anno 1643 die 2a Sept. (Részlet, Magyar Országos Levéltár, Helytartótanácsi Levéltár, Acta Jesuitica, Coll. Jaurin, fasc. 2. nr. 37. Közölve: *Az andocsi misszió*. In: Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye legrégebbi egyházlátogatásai (1554–1760)*. Veszprém, 1947. 192–198.)

[...] Haec missio Coppaniensi constituta est in episcopatu Vesprimiensi, ultra lacum Balaton, in partibus Turcis subiectis. [...] Inter meros calvinistas, schismaticos, rascianos et turcas, inter nationes et

linguas duversas, praecipuas, ungaricam, croaticam, bosnaicam, podavianam, posseganam, valachicam. Parochias habet quas haec missio administrat has. 1-am [...] 3-m Cserdiensem, haec habet pagos 1 Cerdí, Mesztegnió.[...] In his 16 parochiis nullus est sacerdos, sed solum sunt licentiatí, studiosi modicae literaturae: plerique nihil sciunt aliud, quam legere ungarice at contiones ungaricas: hi solum ex postillis legunt, baptizant et sepe liunt et copulant. [...]

3.

A mesztegyői mariánus ferences konvent alapító levele Hunyadi Antaltól, Ürmény, 1744. október 13. (Első teljes szövegközlés a Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Prvonicie Františkánov v Bratislave (1253–1918) anyagából, jelzete: Ladula 28 (180), Kláštor v Mesztegnyí extraordinaria nr. 3c. Ugyanitt megtalálható az alapítólevél P. Sidorius Vászolics guardianus saját kezű másolatában is. Az alapítólevél részleges, rövid kivonatos közlése: P. Odoricus Balázsovits, *Brevis Historia conventuum Ordinis S. Francisci Seraphici Reformatae Provinciae S. Mariae Hungariae ex authenticis fontibus in Archivo Provinciae existentibus, Posonii, Typis Fr. R. Mayer, 1869, 181–183.*)

Ego Antonius Hunyadi de Kis Krstyene etc. etc. Memoriae commendo tenore praesentium significans, quibus expedit universis, quod posteaquam ego a Deo ter optimo, maximo innumera domi, forisque beneficia accipiendo, sedulo circumspexissem quomodo nam devotam gratitudinem meam erga suam Divinam bonitatem demonstrare, atque salutí, tum meae, tum proximorum meorum pro virili subvenire valerem, haec inquam, dum animo, mentesque versarem, oblatus est tandem oculis meis situs, et locus bonorum meorum in Comitatu Simighiensi, alias in Mesztegnye situatus, in quo Reverendis Patribus Ordinis Minorum Strict. Observantiae Seraphici S. P. F. Provinciae Marianae in Hungaria congruum domicilium, seu Conventum in ruderibus desolati cujusdam Monasterij ibidem existentis adjutorio Divino extruerem, quare admotis in Nomine Domini sumptibus primum ipsis fundationibus tam pecuniariis, quam naturalibus in pecuniam conversis, ac etiam ex proprio erario in quantum temporis injuria admitteret desumptis, eademque vires largiente, illud ipsum Monasterium informam justí claustrí, una cum Templo Honoris Sancti Joannis Nepomuceni dicato ad Majorem Dei Gloriam ab ipsis fundamentis per totum taliter erigendum suscepi, erectumque proprio motu, totaliter, et integre, una cum dicto Templo, habitaculis, areolis, caeterisque attinentiis memoratis Religiosis, et Reverendis Patribus Ord. Min. Strict. Observ. Dictae Provinciae /: quod semper mihi in votis erat /: ad inhabitandum, ibique jugiter, et Devote Deo famulandum, atque instituto ipsorum, et Regulae satisfaciendum ad manus tradi curavi incorporando illud Provinciae Verbi factae semperque Virginis Mariae in Regno Apostolico Hungarorum ab antiquo fundatae nemine prorsus

contradicente. Quia vero proxime adjacentibus Conventibus exinde non parum damni si eis elemosynarum suffragia, ex quibus hactenus sustentabantur adempta, huc nostro applicarentur, emergeret, ideoque mature, et serio rem expendens, ne quid successu temporis molestiae, quam huic nostro, quam circum adjacentibus Conventibus, que minus Divina Officia sua peragere, et Religiosa munia rite obire valerent, occurrere queat, motu proprio, et sponte, ac libera voluntate, atque adeo perfectissimi Zeli impulsu.

Alimentationis, et conservandorum conservationis fundatione, hujus loco assigno nunc pro tunc ex massa bonorum meorum ibidem, idest in Comitatu Simighiensi habitorum, aut successive inibi aquirendorum viginti millia florenorum Rhenensium absque omni tergiversatione una simul ab acta bona, quoquocumque titulo apprehensuro, sive hocce fundationali desumenda, quae syndicus Provinciae levare, et secundum Sacrae Sedis Apostolicae dispositionem, ad cuius Dominium similes elemosynas Fratrum transire intellexi in usum praescriptum Fratrum ad continuandam Missarum obligationem dispensare possit, erga hanc ipsam vero meae tenuitatis resolutione /: quia spiritualibus remediis juveri anhelio /: exigo ut in isto Conventu nostro singulis annis legantur Missae pro me, meisque posteris numero quingentae, et praeter has aliae quatuor cantentur solemnes, duae pro vivis, duae pro defunctis de familia, id est una singulis anni quatuor temporibus, Divinam nunc Bonitatem precibus quam humillime exoro, ut hoc gratitudinis meae quaecumque incidium clementer acceptare, atque ad Nominis Sui Gloriam, proximorumque salutem ordinare, mihi autem ad majorem praestanda vires suppeditare dignetur. Haeredes autem, et posteros, successoresque meos, legatarios, item sessionarios utriusque sexus universos serio ac severe, subque gravi omnipotentis Dei indignatione monitos, et obtestatos volo, ut hanc meam traditionem, assignationem, et incorporationem in perpetuum illibate conservare, nec non Sacrae elemosynae supra specificatae collationem adamussim praetitulato Conventui nostro Mesztegyensi semper subministrare velint, et teneantur, sintque omnimode adstricti, et obligati neque eam in aliquo imminuere, aut violare praesumant, imo trado, assigno, incorporo, et confero realiter, et cum effectu jure perpetuo, et irrevocabiliter tenendi, utendi, possidendi pariter et habendi. Harum sigillo chyrographoque meo munitarum vigore, et testimonio literarum mediante.

Statum Religiosorum in partibus illis promovendi, cuius adminiculo plebs salutaribus institutis, et documentis imbuta in via mandatorum Dei currere, et facilius salutem animae assequi possit, non praetextu cuiuspiam redditus, aut census annui, verum per modum purae, et simplicis elemosynae oblatae, ac deinceps offerendo causa ex bonis meis Kétheliensi, et Sziliensi, vel in defectu ibidem occurrente ex erario nostro suprafato Conventui pro annua elemosyna, cuius beneficis 12 Religiosi continuo sustentari possint, quot annis ex pecuniariaelemosyna florenos Rhenenses

quingentos, frumenti pro pane metretas Posenienses centum quinquaginta, puri tritici metretas Posenienses quinquaginta, vini urnas centum quinquaginta, stigeros saginatos quatuor, lignorum orgias octuaginta, et liberam ligationem ex lignis focalibus in territorio Mesztegye habitis per vecturas Conventus et Benefactorum /: quantum necesse fuerit/ fiendam. Item pro Conventus necessitate usum prati a me, vel meis mox assignandi in tanta quantitate, quae pro quatuor equis annue intertenendis sufficere possit. Denique pro succursu jejuniorum liberam omni tempore piscationem in piscina penes Conventum defluente, quam omnibus vitam volo /: praeterquam mihi, meisque posteris eo divertentibus, aut ibi residentibus /: me daturum, collaturum, et sine defectu administratum offero, spondeo, atque promitto. In casu vero conflagrationis, vel notabilis ruinae Conventus, sicut ego vita durante intendo, ita posteris, aut successores mei in bonis ibi existentibus ad redintegrationem aedificij pro posse facultatem suarum succurrere teneantur. Tandem quia sicut vita, et mors, ita conservatio familiarum in manibus solius Dei esset, et perpetuitas in humanis rarissima videretur, per consequens certus non essem familiam in successoribus mei continue duraturam, pro casu, qui Divinae Majestati me, meosque successores defectu tali visitare placeret, ac sic bona mea ad alias manus devenire contingeret, perpetuitati fundationis providere volens, ut perpetuum ego, posterique mei pro refrigerio animarum spiritualem sacrificiorum fructum capere possint, alterata taliter sic specificata.

Datum in Castello nostro Urminyensi die 13 mensis octobris Anno Domini Millesimo Septingentesimo quadragésimo quarto Antonius Hunyadi

4.

Stephanus Lenthly veszprémi kanonok jelentése (relatio) a mariánus ferencesek bevezetéséről (introductio) Mesztegyőre, 1747. január 15.

(Első szövegközlés a Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Prvencie Františkánov v Bratislave (1253–1918) anyagából, jelzete: Ladula 28 (183), Kláštor v Mesztegyň fasc. 3. nr. 1.)

Relatio Domini Reverendissimi V: Generalis scriptotemis exhibita.

Illustrissime, ac Reverendissime Domine Praesul!

Debita cum submissione repraesento, qualiter ad humilem Instantiam PP. Franciscanorum Provinciae Marianae, Autoritate praetitulatae Domintaionis Vestrae Illustrissimae ad Locum Mesztegyő in I: Comitatu Simighiensisituatum exmissus eum in finem ut in conformitate Collationalium, et Fundationalium Literarum a Spectabili Domino Antonio Hunyadi de Kéthel, terrestri quippe Domino, dictis Patribus Marianis realiter exhibitarum, inibi existentia Veteris Ecclesiae, et Monasterii Rudera ad manus traderem, inque Loco eo, nunc fatos Patres ad possessionemsua modalitate capiendam introducerem, stauerem, et

stabilirem; Igitur in praedicto Loco Mesztegyő nuncupato constitutus, indicta praeve Processione Sacris indutus, sub Populi concentu ex Oratorio Pagenis processionaliter accepit vetus illud Monasterium, et Ecclesiam Pago adjacentia, ubi praemissa dictione Ambrosianum Hymnum et Sacrum /: sub quibus Sclopetorum sonitus, et Morsariorum boatus resonabant /: sonoro sub tubarum clangore solemniter decantavi, Quibus cum ingenti frequentioris Populi consolatione taliter peractis, praesentibus ex parte Dominij, Spectabili Domino Gabriele Gáál, qua Ejusdem Dominij Bonorum Praefecto, et ad hunc actum Plenipotentiario, ex parte vero I: Comitatus Spectabili Domino Antonio Somsics Consiliario, et Ejusdem Comitatus V: Comite Ordinario, virtute benigni Regij Diplomatis, ac Illustrissimi, et Reverendissimi Domini Ordinarii Concensu praehabitibus, et exhibitibus, saepepatos Patres Franciscanos Marianos Anno modo currente 1747. die 15ta Januarii ad praedictum locum introduxi, in eodem statui, ac ut ibidem pro majori DEI gloria, Animarum salute, et Ecclesiae Catholicae augmento, in erigendo novo Conventu DEO jugiter famulari valeant, stabilivi. Quod gratiae genus P. Secretarius Provinciae, qua sui P. Provincialis Comissionatus una cum praesentibus PP. Guardianis Kesztheliensi, et Andocsiensi, ac alijs Confratribus suis ibidem in facie Loci adstantibus reliquis etiam praenarratis omnibus cum debitu ad Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Ordinarium reflexione, ex parte Provinciae suae reverenter gratias egit. Quae omnia, ut praemissa sunt, taliter esse peracta, in fide subscriptus testor.

Stephanus Lenthij Canonicus Wesprimiensis m.p. [rányomott viaszpecséttel]

5.

Lenty István, Nova plantatio eucharistica. Titkos értelmű fel-áldozott Plantálás [...] Mesztegyőben az el-pusztult mezőn álló ó Klastrom és Templom helyén [...] Hunyady Antal [...] által [...] Nepomuki Szent János tisztességére tett új Fundatióra-való bé-vétele, és [t]örvényes bé-helheztetése: Mellyet [...] vitt végben [...] Mesztegyői ó Templomban, Boldog Aszszony havának 15-dik napján 1747-dik Estendőben; s-ugyan akkor élő nyelvével azt ki-is hirdette [...], Poson, Royer Maradéki, (1747) (Részletek a nyomtatott prédikációból)

[...] Elegendő bizonyosság ebben, csak ezen Isten dicsőségére még haidan föl épült roppant nagy Templom, és Klastrom; Ime önnön magatok szemekkel láttjátok, miképpen [...] El-hányottattak ezen Mesztegyői Templomnak, és Klastromnak falai, és mindenfelé hevernek a szent helynek kövei [...] A pitvaraiban mindenütt kívül, s-belől sűrű tüske, veszső nevelkedett mint az erdőben, vagy a hegyeken [...] Hunyady Antal [...] Mint egy meg eskütt az Urnak, és fogadást fogadot [...] ezen el-pusztult Istennek házát újjobban föl építhetné, előbbi virágzására vihetné [...]. Ezen fönt álló darab falak, el-széllelt, s-hányatott kövek, már ez

után bizonyosan Isten házává fordítottatnak, s-hivatattak, hogy szünetlen tiszteltessék az Urnak szent neve [...] ki-irtatta a körülé, és benne nevelkedett tövisseket, és vesszőket, le-vágatta a sűrű erdőket, kitzizogattatta pitvarait, kerületit, czinteremit, ugy hogy már-is Mesztegyő, ki az előtt fájdalmas szivel mondotta: Az a ki sokáig nyögtem, kevés bötük változásával, már most örömmel mondhatta: Zengtettem, mert Istennek élni kezdettem. [...] Hunyady Antal urnak dicsfretes cselekedetirül emlékezem: [...] Mit cselekszik csak itt a Tekéttetes Nemes Somogy-Vármegyében? [...] nagy roppant Templomot Kéthelben, Sz. Kozma, és Demjén Martyrok tiszteletére újonnan fundamentombúl, számos költséggel, és mint egy szent tékozlással építtetett [...] Szilban Boldog emlékezetű Dicsőségés Szent István első Apostoli Királyunk tiszteletire; Ugy Szemesben, és egyéb helységekben, ékes Templomokat, Szent Egyházakat, építe, és áldozta a nagy Istennek [...] ezen el-pusztult Szent Helyet, Mesztegyői Klastromot, és Templomot lelki buzgósággal, örvendező szivel, szemekkel, és lélekkel tekéncsük.

Ime ezt, nem csak [...] Maria Teresia Magyar Országai Királyi Királyné Aszszonyunk kegyelmes engedelmebül, a Romai Szent Szék meg erőssítésébül, Weszprémi Ordinarium mostani Püspök, Méltóságos Padányi Bíró Márton Uram ó Nagysága kegyes Concessussábúl, a Makula nélkül fogantott Boldogságos Szüz Nária neve alatt lévő, élő, és leendő Szent Ferencz Fiainak ajánlotta, atta, és ajándékozta; hanem ugyan azon szerzetes Atyáknak itten lakó helyet, s-klastromot maga elégséges költségével föl fogja építeni, készíteni, s-ékesíteni; ezen kívül, azon szerzetes Atyáknak tartásokra itten mindenkibül elegendő, és szükséges örökös rendelést tenni nem csak gondolkodott, hanem maga pöcséttel levelével meg erőssíteni-is méltóztatott. [...]

Oh Szerencsés, Maria, Ferencz, Antal, és Nepomuczenus Fiai, Szerzetes Mesztegyői Atyák! [...] Jertünk tehát mi-is K[edves] H[ivek] ime az Oltár itt ezen a szent Helyen készen vagyon, tegyünk tehát mi-is áldozatot, és adgyunk hálát a mi Istenünknek, hogy ezt adta mi nékünk meg-érnünk, de minek előtte ez áldozathoz kezdgyünk, Mondgyunk Szent Ambrussal, Te Deum Laudamust.

6.

Canonica visitatio, 1748. november 21.

(Részletek a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Visitationes Canonicae 1748, A8/9, 188–204. p. iratából)

Anno 1748. Die vero 21ma Mensis Novembris facta est Visitatio Ecclesiae Possessionis Mesztegye, Bono alias Haereditario Inclutae Familiae Hunyadianae Praesentibus Perillustre Domino Ladislao Jászay, Dominali Fiscali Gregorio Bogyó, et Joanne Bódis, Judicibus: Item Michaële Nyakas, Stephano Tóth, Joanne Bódis, Joanne Gésey, dictae Possessionis Juratis, et Colonis, alijs quam plurimis.

Quo ad Ecclesiam?

Primo. Ius Patronatus in Mesztegyne, habet I. Familia Hunyadiana, Quae raro modernae aetatis exemplo, praeterquam, quod Seraphicam S. Francisci Familiam huc Introdutam, stabiliter Fundaverit et Dotaverit, grandem insuper Ecclesiam Honori S. Joannis Nepomuceni Dicendam peramplum cum Monasterio erigere molitur.

Dicunt condam Locum incoluisse Minoritas, verius Paulinos – quemadmodum a Paulinorum Religioso magnae apud ipsos Authoritatis accipi, qui etiam denominationem Mesztegyne, a Turcis, dum Plagae huic Dominarentur, impositam referebat, alios Ersek Apáti vocabitur; Ita post longam saeculi plusquam unius viduitatem, possessio haec sacerdotibus alijs maritata, Sanctum canere occipit priannis nuspium ingemiscens fortunae, ampliori splendori reponenda.

Est hic veteris Ecclesiae pars, in qua Divina eo usque peraguntur, donec nova, aemulum Protectionis accipiat. Nullam ista habet Dotem, aut vero, quia illam amisisset, accipit altera, nimirum, nec Caelestium orbium motu sidera decidunt, nisi exorientibus alijs.

Secundo. Veteris hujus Ecclesiae Titulus Patrocinij, qui nam fuerit; ignoratur. Sub tutela nunc S. Joannis Nepomuceni existit, Benedicta est Anno 1747mo, per Reverendum Dominum Stephanum Lenth, Vicarium generalem, dum Filios Francisci, Gratiiosa ex commissione moderni Excellentissimi Praesulis, penes Regium suae Majestatis Sacratissimae Diploma, et supramemoratae Familiae Hunyadianae Literas Calationales, ist huc Introduceret, et installaret Processiones hinc instituntur In Festo Annunciatae Virginis, ad Marczali, in festo S. Joannis Baptistae, ad Gadány, in festo Smae Trinitatis, ad Kéthel, in festo Sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, ad Szenyér, et aliae ab Ecclesia receptae. Habet propterea Devotiones Ordini Communes, sua quoque Cordigeris erit congregatio.

Tertio. Vetus haec Ecclesia, uti prepositum esset, nullam habet dotum, aut legata.

Quarto. Tectum autem Ecclesiae est stramineum, cujus conservatio, donec Ecclesia novata parata fuerit. Colonis Mesztegyensibus compete, munita intus et nitida servatur, Chorus autem, et Organum, necdum sunt, Cathedra tamen, et subsellia Rusticano labore Constructa habentur.

Quinto [...]

Sexto [...]

Septimo [...]

Octavo [...]

Nono [...]

Decimo. Est Coemeterium extra Ecclesiam, cum Crucifixo, nullo opere cinctum, et occasione visitationis, per me V. Archi Diaconum, benedictum.

Quo ad Altaria?

Primo. Altare Unicum, est sub titulo, et veneratione S. Joannis Nepomuceni.

Secundo [...]

Tertio [...]

Quo ad Turres et Campanilia?

Primo. Est ligneum Campanile existens in Pago, et Crux in culmine ejus, alterum autem Campanile, penes Residentiam, cujus pariter in Culmine crux visitur.

Secundo. Ium sustinet Campanulam quadraginta librarum, sub nominibus B. M. Virginis et S. Gregorii Martyris, quam procurarunt suis sumptibus Coloni Mesztegyenienses, alterum sustinet Campanam nonaginta quinque librarum, sub nominibus B. V. Mariae et S. Antonii Paduani, hanc Patres Residentiae compararunt, ambas consecravit Excellentissimus modernus Praesul Wesprimiensis.

Quo ad Sacristiam?

Primo. Quamvis Ecclesiae huic nulla Sacristia incorporata habeatur, supellectilia tamen sacris usibus deservientia hoc ordine reperiuntur: [...]

Possessio Libis-Kozma, filialis Ecclesiae Mesztegyeniensis

Hic Loci nulla est Ecclesia, nec Campana [...]

7.

Padányi Bíró Márton veszprémi püspök 1752. évi jelentése a Római Szentszékhez egyházmegyéjéről (Martini Bironij Padani episcopi Wesprimiensis villicationis ratio, et relatio [...] Beendicto Papae XIV reddita. [1752] Részlet. Közölve: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök naplója. Függelékül Bírónak Rómába tett két jelentése 1752 és 1757-ből.* Közli Hornig Károly veszprémi püspök. Veszprém, 1903. 279., 282.)

[...] Series Parochiarum Neoerectarum [...] in Archidiaconatu Districtus Següdiensis

Prima In Possessione Mesztegyő, in qua per Inclitam Familiam Hunyadianam Anno 1746 fundati et illocati sunt PP. Franciscani strictioris observantiae Provinciae Marianae. Haec fundatio, antequam Regia auctoritate stabiliretur, diversas patiebatur difficultates. Imprimis contradictio aliorum in proxima vicinitate praexistentium Ord. Mendicantium, et ex quaestuatione, pura elemosina viventium Religiosorum. Deinde cum Seraphicus PP. Franciscus Altissimus, sine glossa, absque ulla unquam interpretatione praescripserit paupertatem ita ut ostiatim et ex incertis elemosynis suam filii sui vitam sustentare teneantur, hoc Sacro-Sancto Patrimonio se ex eumere praefixam et determinatam in parato aere, et victualibus substantiam et provisionem habere non possent. In parato enim aere habent 20000 fl 40 c. Urnas vini, Laridum, butirum, frumentum, salem, etc. in certa et notabili quantitate. Interim hac praeallegata ratione non obstante Diplomate Regio stabiliti sunt. [...]

Series novarum Ecclesiarum Catholicarum per totam Dioecesim Wesprimiensem [...]

72. In Mesztegyő S. Joannis Nepomuceni M. [...]

8.

Padányi Bíró Márton veszprémi püspök 1757. évi jelentése a Római Szentszékhez egyházmegyéjéről (Martini Bironij Padani episcopi Wesprimiensis in Hungaria villicationis ratio et relatio [...] Beendicto Papae XIV reddita. [1757] Részlet, közölve: *Padányi*

Bíró Márton veszprémi püspök naplója. Függetlenül Bírónak Rómába tett két jelentése 1752 és 1757-ből. Közli Hornig Károly veszprémi püspök. Veszprém, 1903. 315., 329.)

[...] In Archi-Diaconatu aeque Anno 1747 instituto Següdsiensi [...] Parochiae neo-erectae [...] in Mesztegyő ann. 1747 [...]

[...] In Archi-Diaconatu Següdsiensi funditus erectae [...] Ex solidis materialibus: [...] in Mesztegye, S. Joannis Nepomuceni M. actu erigitur [...]

9.

Canonica visitatio, 1778. május 28.

(Részletek a Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár, Visitaciones Canonicae 1778, A8/13, 431–435. p. iratából)

Canonica Visitatio Ecclesiae, et Parochiae Mesztegyensis Die 28a Maij Anno 1778 peracta.

De statu Ecclesiae.

Mater Mesztegyensis Ecclesia est Conventualis Patrum Ordinis S: Francisci Provinciae Marianae, horumque propria subit vices Parochialis, este e solidis materialibus erecta, benedicta, et honori S: Joannis Nep: Dedicata, sunt in ea altaria 5. lapidibus portatilibus bonis, neque ulla sui parte violatis instructa, quae sicut elegantia, et affabre elaborata sunt, ita omnibus requisitis decore ornata. Fundata est ab Illustrissimo Domino L: B: Joannis Nep: Hunyadi, sed absque ulla Dote, [...]

De Dominis Terrestribus, et Patronis.

Dominus Terrestris est Illustrissimus Dominus L: B: Joannes Nep: Hunyadi, e cujus munificentia tum Ecclesia, tum etiam Conventus surrexit, jure Patronatus gaudet, sed ius presentationis non exercet.

De Parocho ejusque obligatione.

Est tantum Administrator ex ordine Patrum Minorum S: Francisci Provinciae S: Mariae P. Martianus Krancsics pro tempore superior Conventus, qui per subalternos religiosos Parochiam administrat. [...]

[...]

Domus Parochialis hic nulla habetur, Scholaris autem lignea est in statu miserimo posita, et ruinae proximae, ejus et aedificatio, et Conservatio incumbit Locis incolis.

De filialibus.

Matri Mesztegyensi Ecclesiae bina praedia pro filialibus adnexa sunt, nempe praedium Keleviz, et Dávod [...] In Praedio Keleviz habetur Ecclesiola per Familiarum Dominorum Deső, e solidis materialibus erecte, benedicta, et Natae Angelorum Regina honori dedicata.

10.

Hunyady József kérelme I. Ferenc királytól a mesztegyő ferences konvent helyreállítására, Posony, 1796. december 4. (Közöletlen, magántulajdonban)

Instantia pro restituendo Conventu Mesztegyensi.

Sacratissima Majestas Rex.

Apostolice Domine Domine Benignissime;

Communis querela, jam in vocem publicam transiit, quod religio alias efficax uniendorum animorum remedium, firmum societatis civilis vinculum, et verae felicitatis vehiculum tepescat; cujus effectus jam etiam postremam hominum classem, ruriculas nempe penetrare incipit, dum communi plebi animalitatem tantum relinquit; ac proinde cuncta, quae ejus instinctu agit, sine relatione ad verum bonum, aut malum perficit, ac in quaevis audenda prorumpit.

Ratio hujus praecipua est, quod ii praeprimis, quorum obligatio in sylvis, et proediis ad greges, et armenta concentratur, vel ob majorem a verbi Divini distantiam, vel plane eorum defectum, aut denique in sufficientiam vix occasionem, et modum habeant, ut rudimentis verae fidei imbuantur, litterarumque principiis initientur, nascuntur quippe, et emoriuntur hae generationes, quin vel scopum creationis, suae proinde existentiae, propagationis humanae, et mutui in communi societate obligaminis modum pervidendi narreiscantur.

Horum ego praeprimis necessitudini, in quantum virium mearum est succursurus constitui foundationem, quam avus meus desideratissimus Antonius quondam Hunyady in possessione [!] sua Mesztegye Comitatu Sümeghiensi ingremiata pro 12 Religiosis ordinis S. P Francisci strictioris observantiae Provinciae S. Mariae constituerat, ac Testamento quoque mediante ad eos, velut totidem mendicos, et non alios, titulo purae, et simplicis Elemosyne restrinxerat per sublationem catum Franciscanorum emortuam restaurare, eoque convertere, ut partium illarum multum sylvosarum populus in fide Catholica, vera proinde Religione imbuatur, ac in reliquo tum humiliori nobilitati, quam etiam subditelae proles suas ad minus litterarum rudimentis initiandi occasio suppedietur.

Sublatis nempe in Conventu Mesztegyensi Franciscanis, relictus est ibi unicus cum normali pensione sacerdos in qualitate Administratoris, qui utut eja is possessionis populo sacra ministret, ejus tamen velut unius tantum ministerium, non tantum pro illis, verum etiam vicinorum Praediorum Léta, Agaros, Arad, Dávod, Hidas, et Gyota ad diversos Dominos terrestres pertinentium incolis esse summopere necessarium, sed insufficiens acclusum originale Processualis Judlium attestatum sub A perhibet.

Praenuncupatis Praediis non absque fundamento adnumerari debent Gadány, et Keleviz, quae siquidem a Matre sua Tapsany, Capellano alioquin nox provisa adeo distent, ut earum incolae bono etiam itinere vix ad adiendum verbum Dei debito tempore comparere possint, alias autem viis pejoribus vel domi manere, vel paratis pecuniis currus conducere, vel denique Ecclesiam Mesztegyensem petere cogantur, ut sub B. et C. in fide proficiendi Zelo ducti supplicuerunt, Ecclesia Mesztegyensi adfiliari, ibidemque complures verbi Divini ministros constitui, ut sub D. et E.

Cum proinde parte ab una Administraturae Mesztegyensis, velut per unicum pensionalistam Sacerdotem provisi stabilitas sperari non possit, et alioquin unicus sacerdos, etiam, si stabilis foret, pro ejate; et circumjacente, sed praesertim sylvas late diffusas incolente populo erudiendo insufficientis sit, parte vero ab altera ipsa contribuentis plebis vicinae felicitas exigit, ut tum in fidei rudimentis, quum etiam litterarum initiis imbuatur, atque erudiatur, ac ita publico utiles, quoque, pacatique cives, et fideles Majestati vestrae SSmae subditi praeparentur, e re futurum, et congruum, aptaque remedium fore conclusi, fundationem Avi mei desideratissimi alioquin pro 12 Franciscanis, et non aliis constitutam, et ideo neque ad fundum Religionarium illata min propagationem fidei Catholicae, erudiendumque populum convertere, et Clementiam sacrae Caesor Reae Mattis exornare in eo.

Primo: ut in possessione Mesztegye prae existentem Ecclesiam constantis, et ordinariae Parochiae nomine stabilire, eique remotiorem a matre Tapsony, Possessionem Gadány, ac etiam Keleviz cum nominatis sub A praediis adfiliare.

Secundo: ut ibidem Nationales Scholas induci facem digneretur.

Parochiam stabilem ibi necessarium esse, non tantum exhibita sub A, B, C, D, E, verum ipsa Matrum distantia remotior, difficultates proinde erudiendae plebis ex investigatione proditurae perhibent.

Ad Scholas Nationales expetendas, et ibidem figendas parte ab una benigna Majestatis Vetsrae Sacratissimae resolutio, qua mediante in gremium Comitatus Sümeghiensis Scholas alioquin resolvere dignata est, tanto fortius argumentum mihi suppeditavit, quod Nationales Scholae non tantum ad formandam communem etiam populum, verum praeparandam ad humaniores scientias juventutem necessariae sint, parte vero ab altera tunc circumjacentis inferioris Nobilitatis, quum etiam contribuentis populi desiderium, quo nempe Ossasionem habeant, levioribus sumptibus Proles erudiri curandi, animavit.

Fundatio, quam pro Parocho, Capellano, et Nationalium Scholarum Informatoribus applicitam habere cuperem adjecta obligatione 500 Sacrorum, et 4. Cantatorum celebrandorum, substitit in sequentibus.

Parato nempe aere floreni – 500 denar. 00

In reliquo sunt naturalia, quae juxta ordinarium illarum partium sic reducentur.

Frugum pro pane M. P. 150. a d. 15=102+50.

Triticum M. P. 50. ab 1 fl. 15 D=62+50

Vini Urnae 150. ab 1 fl. 50D=225+-

Setigeri No. 4 a 12 12 fl. 50 D.=50+-

Lignorum Orgiae 80. ab 1 fl.=80+-

Faenum pro equis. 4 = 60+-

Lignatio ex deciduis et humi jacentibus ---- 20+-

Summa= floreni 1100.

Quo proinde fundatio haec seu in natura, seu in aequivalente ... prae... [levágva] sine ulteriori aerarii Regii, aut contribuentis plebis praeter stolam onere, pro

subsistentia Parochi, Capellani, et informatorum sufficiat supplico.

Tertio: dignetur Majestas Vestra Ssima, clementer intulere, ut Conventus Mesztegyensis Religiosis S: P. Francisci strictioris observantiae Provinciae S: Mariae tum Parochiam administraturis, quum etiam Scholas Nationales docturis, restituatur, ac proinde in forma Residentiae restauretur. – Et quia Pro administranda Parochia, docendisque Nationalibus Scholis, quinque, aut sex individua suffectura sunt, fundationem quoque superioris defixam, pro illis suffecturam, illud unicum forte praebet argumentum, quod cum prae existent in Conventus, et Franciscanorum ex illa 12 individua substititerint.

Cum proinde Conventus Mesztegyensis nulli publico utilitati, quin potius annua ipsius reparatio fundo Religionario majori oneri sit, alioquin autem Scopus supplicis mei in propagatione Religionis, ejusque incremento succrescentis juventutis necessaria tantum eruditione concentratur, sed et alias etiam prae attacta Fundatio, velut solos 12, Franciscanos, et non alios restricta cessaverit, et fundo Religionario nempe applicita sit, firma min clementia Majestatis Vestrae Ssima fiduciam colloco, quod Conventum illum, alias lapsu temporis desolandum cum horto pro residentia Religiosorum, Parochiam, et Scholae Nationales administratorum, Scholaribusque cubilibus gratis cessura sit.

Quantum ad constituendam stabilem Parochiam, nullum arbitror accursuram difficultatem, relate vera ad Scholas Nationales, illa duntaxat occurrere posset difficultas, quod in possessione Mesztegye actu vix duae, tres vae domus, civilisiti proinde hospites dandis juventuti hospitii apti reperiantur, haec interim difficultas non est adeo gravis, ut lapsu praesertim temporis ei magis magisque non occurrat.

Conventus nempe adeo amplus est, ut pro recipiendis honoratorum filiis ex eo pars aliqua praeccludi; et quasi in Convictum efformari possit, eoque apta individua constitui, quae juventutis necessitatum Domesticarum curam habeant, plebei porro, et pro hic, et nunc hospitia reperturi sunt, sed et alias etiam.

Cum in eadem Possessione Mesztegye constituerim complures Domos pro Opificibus, et artificibus extruere, ac etiam Nundinas annuales inducere, ac totaliter ipsam possessionem ampliare, et civilisare difficultas ratione hospitiorum, et curae prolium Nationales Scholas frequentaturarum intra breve tempus suapte cessabit. – Interim.

Casum in eum, si exmittendae ne fors investiganti comissioni videretur difficultatem hospitiorum recipiendae juventutis aptorum adeo gravem esse, ut nationales Scholae pro hic, et nunc induci nequirent, clementiam Majestatis Vestrae Ssima in eo quoque homagiali submissione accepturus sum, si ad insinuatum Conventum Mesztegyensem in forma Parochialis Residentiae Religiosi ea conditione reducti fuerint, ut dum et quando difficultas hospitiorum cessaverit; ad docendas Scholas sine ulterioris beneficii accessione obligentur.

Fundatio autem praesentibus oblata pro hic et nunc numero Religiosorum adproportionetur, residuum autem in reparatione Monasterii ruinati convertatur.

Quae dum Sacro Majestatis Vetsrae obtutui humillime proponerem, ac una clementiam exorarem, magis in submissione emorior.

Signatum Posonii Die 4a Decembris 1796.

Majestatis Vestrae Ssimae

Humillimus Servus perpetuoque fidelis subditus B Jos. Hunya[di]

[m.p.]

11.

Canonica visitatio, 1815. szeptember 21.

(Részletek a Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár, Visitationes Canonicae 1815, A8/20, 113–140. p. iratából)

Visitatio Canonica Parochialis Ecclesiae Mesztegyeensis Anno 1815. Die 21a Septembris peracta per eundem Georgium Kurbelyi [...] praesentibus Joanne Horváth Archi, et Joanne Tomor surrogato V. Archi Diacono [...] pro testimonio legali Antonio Teberi Incltyi Comitatus Simighiensis V. Judice Nobilium: – ex parte Patronatus Stephano Illoyay fiscale, Josepho Katskovitse xactore Dominibus [...] ex parte fidelium Mesztegyeensium Paulo Nezavits Judice Georgio Hajdu Francisco Rumij Josepho Torok Juratis [...]

I De statu parochialis Ecclesiae Mesztegyeensis § 1us

Situs et structura matris ecclesiae

Ecclesia haec [...] in honorem S. Joannis Nepomuceni, erectae condam per Illustissimum L. B. Joannem Nepomucenum Hunyadi de Kéthely A[nn]o quo, non scitur, e solidis materialibus splendide exornata [...]

§ 2us

Partes et instructio matris ecclesiae

Chorum habet sat amplum, aequae e solidis materialibus, infra turrim in aditu ecclesiae columnis lapideis imixum, chatedram ligenam, nitide exornalem [...] criptas habet duas lam pro familia fundatoris, aliam pro diversae aestimatae conditonis fidelibus utraque habet [...] portam, taxa nulla fuit [...] dum stabilis defixa, pro futuro defigunt taxa 25 florenorum pro extraneis, qui non sunt e familia fundatoris; Aras habet 5, majorem in honorem S. Joannis Nepomuceni lateralem I. in honorem Immaculatae conceptionis B. M. V. alteram in honorem S. Antonii Paduani, 3iam in honorem S. Francisci Seraficii [!], 4am denique S. Elisabethae viduae [...]

§ 14.

Statuae crucifixi imagines et caemeteria

[...] Caemeterium tam in Matre, quam in filialibus extra Possessionem situatur. [...]

VIII

De Parocho

§ 19us

Descriptio Parochi

Parochus est Joannes Buday in comitatu Soproniensi A[nn]o 1784. 3 Maij natus. Studia Philosophica partim Jaurini, partim Sabaria Theologica vero Wesprimii absolvit, ad clerum susceptus est anno 1805, in praesbiterum ordinatus anno 1809, linguas callat hungaricam, et germanicam mediocriter, in matre, et filialibus uterque necessaria est ad excipiendas fidelium confessiones, curam animarum exercet ab anno 1810, in capellania 3 annis, modo in annum 4um parochus, canonicè inressitus, sed nec dum installatus.

[...]

12.

Koller József, Mesztegyei Plebania Emlékirata, 1850 (?), 1854 (?)

(Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár, AD 428/1854, részletek)

Mesztegye Helység eredetéről minden adat hiányában lévén [...] A kéthelyi uradalom levéltárában őrzött hivatalos számadások szerint pedig 1728ik évben Mesztegyei helység a Tekintetes [...] Hunyady nemzetség birtoka volt.

Vajjon a Mesztegyői Rom[ai] keresztény lakosoknak Templomok, vagy Imaházuk volt? feljegyezve nem találhatik. – Mesztegyő Dél nyugotti részén mi jelenleg sósgáti Pusztának nevezeték, düledékek ugyan szemléltethők, maradványai az egykori szentegyháznak, mellől azoban a hagyomány csak annyit említi meg, hogy valaha ott Edde helység állott! – Ugy szinte a mostani Templom északi részén, az ugy nevezett bárát kert felső végén látható egy emelkedett domb, mely hányt föld és épület szerzkéből áll, miről a mostan élő öregek csak annyit bizonyítanak, hogy annak közében hajdan temető volt.

1745-ben Mesztegyén még állandó lelki Atya nem volt. [...] a veszprémi püspöki levéltár bizonyítványa szerint csak husz Plébánia volt [...] Hunyady Antal, mesztegyei helység kegyes földes Ura [...] lépéseket tön a Szűz Mariaról nevezett Szent Ferenczi szerzetes atyák béhozatalára, kik 1747ik év Január 15én Méltóságos Padányi Bíró Márton veszprémi püspök érdemteljes vicariussa által [...] béigtattak.

Az itt letelepült szerzetes atyák valamely rögtönzött épületbe véve lakásukat, Tekintetes Hunyady Antal nagy lelkű védnökük gazdag költségével megkezdék azonnal az isten Háza, s jövőendő lakhelyük építését. [...] már 1750ik Év Junius hó 29én Méltóságos Padányi Bíró Márton veszprémi püspök által a Templom alapköve ünnepélyesen letéttet, s ugyanaz évben [...] Szobkovits János marcali Plebanos s veszprémi czimzetes kanonok által felszenteltetett. –

Az uradalmi számadások szerint ez évben Gróf Grasalkovits részéről a templom építésre ajánlott ezer forint kiszolgáltatott. –

Minő mellékes kedvezések, vagy nehézségek járultak az építés befejezéséhez, felírva nem találhatik. [...] Az épületi anyag jól kiégett téglából van, erős mész keverékkel ösze illesztve úgy, hogy szilárdsága s csinosága maiglanis elsőbőgeét vívja magának ki a jelenben

épülő művek fölött. [...] Első s az építésben foglalatokodó szerzetes atyák név szerint: T. Bitter Edvárd; és Rájsits Sebestyén, kiknek nyugtatványi az uradalmi levéltárban az építésről felvett pénzokról tartanak; voltak egyszersmind a hívek lelki gondviselői, ezek szerezték meg a Plebániái keresztelőkönyvet 1747-ben és ebben már az 1744ik évtől fogva kereszteltettek beigtatták. A házassultak és halottak könyve 1751-ben a Templom jóvedelmét s kiadásit mutató könyv 1760ik évtől kezdődik. A kormánytól s megyei hivataltól érkezett levelek Jegyző Könyve 1781 fogva szerkesztetett. [...]

1797. Nagyságos B. Hunyady József a vallás s nevelés ügy eránti buzgóságul 1797-ben Jan. 10én folyamodást tön a Helytartó Tanácshoz, az eltörlesztett szerzetesek visszahelyeztetéséért Mesztegyőre [...] E buzgó törekvés azonban, mi okbul? Nem tudni mitsem létesített, s ezzel lettün a mesztegyei szérzet felélesztett reménye, s végkép eltünt Mesztegyényüil élete, a midön 1804-ben Febr. 15-én Tisz. Rumi Mihály szerzetes atya mesztegyei plebánia érdemteljes helyetese élni megszűnt. [...]

JEGYZETEK

1. Így mindenekelőtt mértékadó a település történetére: G. Jáger Márta: *Mesztegyő*. Budapest, [2000].
2. Így pl.: Lángi József: A mesztegyői ferences templom falképei és berendezése. *Műemlékvédelmi Szemle*, 5. 1995. 229–264.
3. Vö. G. Jáger 2000. i. m. 15.
4. Kniezsa István: Mesztegye. *Magyar Nyelv*, 31. 1935. 89–92.
5. Hervay Ferenc Levente – Diós István: *Mesztegyő. Magyar katolikus lexikon*. Főszerk. Diós István. IX. Budapest, 2004. 67–68.
6. *Somogy Újság*, 1928 – idézi: G. Jáger 2000. i. m. 29. Az Érsekapáti hely- és családnév gyakori volt a történeti Magyarországon, például Bihar vármegyéből is ismeretes egy érsekapáti templomrom. Vö. S. Németh Katalin: *Vigyázó kövek*. Nagyvárad, 2009. (Partiumi füzetek, 61.).
7. P. Takács J. Ince – Pfeiffer János: *Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17–18. században*. Pápa – Zalaegerszeg, 2001. I.: 200–202.
8. Horváth Alice: *Mesztegyő. Templom és kolostor*. Budapest, 1993. 4., 8. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 454.). Azonos adatokkal ld. még: Horváth Alice: A mesztegyői Nepomuki Szent János-templom. *Léitünk*, 25, 1995, 1/2. 29–33.
9. Mesztegyőre vonatkozó 1743. évi canonica visitatiót nem tartanak számon a Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltárban őrzött canonica visitatiók között. Vö. még: Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye legrégebbi egyházlátogatásai (1554–1760)*. Veszprém, 1947. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából, 10).
10. „Pfeiffer János, A veszprémi egyházmegye emlékei (kézirat a veszprémi Püspöki Levéltárban)” Lángi 1995. i. m. 229., 251.: 5. jegyzet.

11. „Pfeiffer János, A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950), München, 1987, 1089” Lángi 1995. i. m. 230–231., 251.: 13. jegyzet.
12. „Veszprémi Püspöki Levéltár, Protocolla episcopali III. 126–129, 275–279., Lenthly István: *Nova Plantatio Eucharistica*, Pozsony, 1947 [!], Koller, i. m. 2.” Lángi 1995. i. m. 231., 251.: 18. jegyzet.
13. „Veszprémi Püspöki Levéltár, Protocollum mixtum (1745–62). 144–145. (Az okirat szövegének másolata.)” Lángi 1995. i. m. 231., 251.: 19. jegyzet.
14. G. Jáger 2000. i. m. 29.
15. 2009 nyarán egy baráti beszélgetésben.
16. G. Jáger 2000. i. m. 122.
17. Mivel az adott részhez tartozó források összegzésében G. Jáger Márta nem 1743-at, hanem 1748-at említ, valószínű, az 1748. évi canonica visitatio adatait kívánta itt – többek között – összegezni. Az említett „Emlékirat” azonos: Koller József, *Mesztegyei Plebania Emlékirata*, 1850 (?), 1854 (?), *Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár*, AD 428/1854. G. Jáger 2000. i. m. 122., 188.
18. G. Jáger 2000. i. m. 122.
19. Itt jegyzem meg, hogy az elektronikusan elérhető címenként pontatlan, megtévesztő és ellentmondásos adatok sora olvasható a mesztegyői templomról. Ezekre itt külön nem térek ki. Ld. például: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mesztegyő> (2013-12-27) vagy http://templomok.blogter.hu/400404/szerzetesi_ferences_templom_Mesztegyő (2013-12-27).
20. A vonatkozó helytörténeti vizsgálatokhoz lásd még: Kövesdi Tiborné: „*Az én falum*” *Mesztegyő*. Budapest, [1998]. 2. kiad. [2003]; Csabainé Szántó Judit: *A Mesztegyői Honismereti és Természetvédő Egyesület a magyarságtudomány szolgálatában*. Kaposvár, 2004. (A Somogyi Honismeret kiskönyvtára).
21. Harsányi András: *A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen, 1938. 86.: 24. jegyzet. Reprint kiadása: Budapest – Szentendre, 1999.
22. A forrást közli: Iványi Béla: *A Szent Domonkosrend római központi levéltára*. Részletek a magyar dominikánus provincia múltjából. *Levéltári Közlemények*, 7. 1929. 17.
23. G. Jáger 2000. i. m. 46.
24. Vö. 22. jegyzet.
25. A mesztegyői domonkos kolostor és templom rajza – Csákánytól, Balatonszentgyörgytől és Szezyentől eltérően – nem található meg az 1500 körül dokumentált, erődtöplommá alakítható magyarországi templomok sorában a bécsi Kriegsarchivban. Tüskés, Gábor – Knapp, Éva: Ungarn und Siebenbürgen. In: Kolb, Karl: *Wehrkirchen in Europa*. Würzburg, 1983. 150–153. Vö.: Möricz Béla – Gál József: *Marcali a török hódoltság idején*. *Marcali története. Várostörténeti tanulmányok*. I. Szerk. Kanyar József. Marcali, 1991. 128–130.

26. Az erre vonatkozó teljes iratanyagot ld.: Minsiterstvo Vnútra Slovenskej Republiky Štátny Archív v Bratislave, Archív Mariánskej Prvonicie Františkánov v Bratislave (1253–1918) anyagában, jelzete: Ladula 28 (181–182), Kláštor v Mesztegnyi Fasc. 1. no. 1–16 (1744–1745. év), Fasc. 2. no. 1–8 (1743–1746. év).
27. Lenty István életrajzi adatai ismeretlenek. Teológiai doktori téziseit 1727-ben védte meg Nagyszombatban, praeses-e Kazy János volt. A tézisek nyomtatásban fennmaradtak a kiadvány mecénása, Rátky Dániel, Sopron vármegye táblabírája révén, aki Lenty „patronus gratiosissimus”-a volt. *Ultimum Mundi Quadriennium [...]*, Tyrnaviae, Acad. S. J., per Fr. Gall, 1727. Használt példány: Budapest, Egyetemi Könyvtár, Ad 11222. Lenty később a veszprémi egyházmegyében olvasókanonok, majd nagyprépost és püspöki helynök (vicarius generalis) volt.
28. Ferencesekre valószínűleg a frissen alapított (1744, introductio 1747) ferences közösség miatt gondoltak. Egy másik legenda szerint valamikor a marcali plébániatemplom is pálos kolostortemplom volt. Marics József, *Fejezetek a Marcali plébánia történetéből. Marcali története. Város történeti tanulmányok*. I. Szerk. Kanyar József. Marcali, 1991. 157–182, itt: 160–161, 180. A Marics által félre értett és félre magyarázott *Vitae fratrum* adatokat azonban nem támasztják alá a források. Vö.: *Inventarium Paulinorum Conventuum [...]* „Liber Viridis” dictum, Budapest, Egyetemi Könyvtár, Cod. Lat. 115; Guzsik Tamás – Fehérvári Rudolf: *A pálosrend építészeti emlékei a középkori Magyarországon*. Budapest, 1980. 13.: Nr. 48. Minden valószínűség szerint a nagyszakácsi pálos kolostor emléke élt tovább úgy a marcali, mint a mesztegnyői pálos legendában.
29. Az alapítás jogi cselekedet, amely idővel követ a megfelelő építmény létrehozása.
30. Tüskés, Gábor – Knapp, Éva: Die barockzeitliche Verehrung des Hl. Johannes von Nepomuk in Ungarn anhand der Freiplastiken. *4. Internationale Tagung für Bildstock- und Flurdenkmalforschung in Linz 11.10. – 14.10. 1984*. Linz, 1984. 3–12.; Tüskés Gábor – Knapp Éva: Nepomuki Szent János tisztelete a szabadtéri emlékek tükrében. *Ethnographia*, 99. 1988. 330–356.
31. Tüskés Gábor – Knapp Éva: Padányi Bíró Márton és a dunántúli protestantizmus. *Veszprémi Történelmi Tár*, 2. 1989. 139–145.; Tüskés Gábor – Knapp Éva: Padányi Bíró Márton és a dunántúli protestantizmus. *Történelmi Szemle*, 32. 1990. 259–273.
32. Az oltárképen az alamizsnát osztó Szent Erzsébet Hunyady Nepomuk János első feleségének, Haller Erzsébetnek a vonásait hordozza. Vö. Schmidely Dániel pozsonyi rajztanár 1756–1758 között készült, Haller Erzsébetet ábrázoló portréja. Közl: Lángi 1995. i. m. 258., 263.
33. Mária Terézia 1770-ben a mariánus ferences provinciának 28 rendházat engedett fenntartani 953 szerzetes számára. II. József ezt lecsökkentette és további 9 kolostort, köztük a mesztegnyőt is, felszántotta; a szerzetesek létszámát összesen 368 főre csökkentette (326 pater és 42 frater). II. József a mesztegnyői rendházat a keszthelyivel együtt 1788-ban oszlatta fel. Mesztegnyőről a mariánus ferencesek 1790. II. 19-én költöztek ki véglegesen. Nagy Béni: *A mariánus ferencesek 1790-től az 1822-iki nemzeti zsinatig*. Budapest, 1914. 7., 15.
34. Takács-Pfeiffer 2001. i. m. II.: 846–846. Sylvester Schwarcz 81 évesen Veszprémben halt meg. Vö.: Weisz János Mihály: *A magyarországi mariánus ferences rendtartomány tagjainak névjegyzéke*. Kézirat. Váragesztes, 1975. 50.
35. A kötet későbbi tulajdonosa – Schwarcz Sylvester akarata szerint – a szintén mariánus ferences Kopeczki Bonifác (1812–1882) volt.
36. A visszaállításra vonatkozó 1797-től keletkezett iratanyagot ld. a Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, *Acta Parochialia*, 14.115., 14.116., 14.117., 14.120.; *Intimata XXXIX*.2.3, XL.70.
37. A mariánus ferences provincia képviselője, Balogh Bernárd szerint a mesztegnyői ferences rendház visszaállítására vonatkozó tárgyalás a Hunyady család részéről „csak taktikázás” volt, hogy a válásalapba ne kelljen befizetniük a régi alapítványi összeget. Amikor Balogh értesítette erről a provinciálíst, a tárgyalások megszakadtak. Nagy 1914. i. m. 15.
38. A levéltár jelenleg is Pozsonyban található, a Szlovák Belügyminisztérium Levéltárának része. Itt köszönöm meg Halkó József pozsonyi segédpüspök és Bercz Amália önzetlen segítő közbenjárását, hogy a levéltár mesztegnyői rendházra vonatkozó teljes iratanyagát tanulmányozhattam.
39. Ez a helybeliek és Koller József vélekedése, illetve következtetése; a ma már nem látható romokról („dűledékek”) egykorú rajz vagy leírás nem áll rendelkezésre, illet – tudomásom szerint – nem készített Koller.
40. Talán csak az alapfalakat és újra felhasznált építőanyagot. Ugyanakkor, lehet, hogy a középkori, 1744–1748-ban még álló középkori falak, vagy falrészletek is megtalálhatók lennének. Lángi József hívta fel a figyelmet a templom padlásterében általa megfigyelt középkori téglákra. Lángi 1995. i. m. 232.
41. Lehetséges, hogy érdemes lenne a régészeti feltárást a templom körüli, épületektől mentes területen elkezdni, ahol a mai ismeretek szerint a XVIII. század közepéig biztosan használt, feltételezhetően középkori eredetű temető (cinterem) volt.